

Aan: de voorzitter (C.C.M. Vendrik) en secretaris (J. Windt) van het Nationaal Klimaatplatform,
p/a Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving, Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat,
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Den Haag, 25 november 2022

Geachte voorzitter en secretaris,

Wij hebben kennis genomen van het feit dat Uw Nationaal Platform voor Dialoog en Reflectie over het Klimaatbeleid is opgericht, en dat U streeft naar versnelling van dit beleid en naar verbreding van het draagvlak daarvoor. "Wij" staat hier voor de Werkgroep Groene Dominicus van de Haagse Dominicus¹. Op 11 november heeft deze werkgroep een beraad georganiseerd over de voor het klimaat noodzakelijke transitie naar verandering in gedrag en beleid, mede geïnspireerd door de Huizinga-lezing '[De kolonisatie van de toekomst. Leven aan de vooravond van de klimaatcatastrofe](#)' van David van Reybrouck (december 2021). Hij bepleitte daar onder andere een zogenaamd burgerberaad. Wij waren ons ook bewust van de resultaten van een raadpleging onder ruim 10.000 Nederlandse burgers over het Nederlandse klimaatbeleid van onderzoekers van de TUDelft en de Universiteit Utrecht. Graag delen wij met U de resultaten van ons eigen, kleinschalige beraad met een aantal van de participanten in de Haagse Dominicus en personen uit ons netwerk. Wij hopen dat de resultaten hiervan op de een of andere wijze een rol kunnen spelen in de overwegingen en activiteiten van Uw platform.

1. De klimaatcrisis hangt vooral samen met een overtrokken maatschappelijke honger naar energie. Een diepgaande transitie is nodig, zowel (i) van het persoonlijk handelen van met name de rijkere onder ons, als (ii) van de klimaat-relevante maatschappelijke processen. Aard en omvang van de klimaatproblematiek zijn duidelijk dankzij het wetenschappelijke werk dat daaraan is en wordt verricht; communicatie daarover naar de maatschappij kan misschien beter, maar beleidsmakers en beslisningnemers in politiek en economie kunnen zich niet langer verschuilen achter een vermeend gebrek aan kennis.

1.a Bij diepgaande en brede veranderingen spelen *waarden* een cruciale rol. Wij denken daarbij in de eerste plaats aan duurzaamheid in de zin van: ecologische inpasbaarheid, sociaal draagvlak of inclusiviteit en solidariteit/gerechtigheid. Daarmee vallen binnen onze morele horizon niet alleen nu levende mensen, maar ook toekomstige generaties, en zelfs andere soorten (biodiversiteit). In het licht van die waarden zoeken wij naar manieren om onze (individuele zowel als collectieve) voetafdrukken te verkleinen om zo ruimte en bestaansvoorwaarden te laten aan onze naasten in ruimte en tijd. Dat kan op onderdelen "minder" gebruik hier en nu betekenen en het zal andere consumptie- en productiepatronen vragen. Productie dient zich te richten op de belangen en verlangens van de samenleving in tal van categorieën van belanghebbers ("people") en de natuur ("planet"), dus niet alleen aandeelhouders ("profit").

1.b Zo'n transitie houdt ook in dat economische en politieke systemen moeten verduurzamen en meer gericht worden op inclusiviteit en gerechtigheid. Onze bijeenkomst viel midden in COP-27, waar maatschappelijke organisaties de leuze hooghielden: "*systems change, not climate change*". Het verloop van de onderhandelingen daar liet opnieuw zien hoe traag die leiden tot daadwerkelijke actie. Er is meer nodig en wij willen deel zijn van het groeiende maatschappelijke draagvlak daarvoor, onder meer door na te gaan hoe wij dat in eigen gedrag en besluitvorming kunnen onderstrepen en zichtbaar maken, en zo als

¹ De Haagse Dominicus is een instelling voor bezinning en zingeving in en vanuit een (post)-Christelijk perspectief.

betrokken burgers een standpunt kenbaar maken richting verantwoordelijke overheden en bedrijfsleven. Wij steunen wat in de hierboven genoemde consultatie van Nederlandse burgers naar voren kwam: (i) maatregelen die de persoonlijke levenssfeer raken zijn acceptabel voor velen, mits daarnaast overtuigende collectieve maatregelen worden toegepast, zoals een streng beleid tegen grote vervuilende sectoren, (ii) mits lage inkomensgroepen worden beschermd en de kloof tussen arm en rijk niet groter wordt, en (iii) mits de lasten van maatregelen tegen milieudegradatie worden gelegd bij de veroorzakers daarvan.

1.c De stroperigheid bij het zetten van verdergaande politieke en economische stappen (zowel nationaal als internationaal) leidt er in toenemende mate toe dat wordt overgegaan tot zogenaamde burgerlijke ongehoorzaamheid. De deelnemers van ons beraad hebben daar begrip voor en sommigen van hen steunen dat met meer dan alleen begrip - onder andere vanwege een verleden van weigering van betaling van defensiebelasting.

2. De deelnemers brachten een groot aantal concrete punten in, te verdelen in zaken die het eigen gedrag betreffen (vooral consumptief gedrag), zaken die interventies vragen vanuit beleid gericht op bestuur en economie, en een restcategorie. Het gaat hier om gedrag of interventies uit de eigen praktijk of alternatieven daarvoor die men overweegt; er is natuurlijk een inmiddels grote literatuur met soortgelijke alternatieven. In een uitgewerkt en volledig burgerberaad zouden voorstellen als hier weergegeven, worden bestudeerd in samenspraak met deskundigen die informeren over de doelmatigheid en doeltreffendheid van deze maatregelen, en over eventuele neveneffecten op mens en natuur ervan, voordat de voorstellen worden vastgesteld. Wij vullen de uit het beraad komende lijst aan met punten die Van Reybrouck naar voren bracht en waarmee onze deelnemers instemden.

2.a Tot de eerste categorie (gedrag) behoren:

- consuminderen (minder consumeren), levensduur verlengen, producten in kringloop brengen en daaruit inkopen, verspilling tegengaan, warme truien-weken, koken in hooikist, etc),
- consumanderen (anders consumeren), aanpassen voeding (vleesarm/vleesloos/veganistisch) en vervoer (minder/niet vliegen, auto-loos, streekgebonden producten), etcetera.
- verpakkingsvrij of -arm winkelen (o.a.: geen plastic, eigen verpakkingsmateriaal meenemen).

Als algemene overweging werd ingebracht dat men het consumentengedrag via opgelegde maatregelen kan sturen, dan wel door prijsprikkels en door voorlichting/bewustwording/overreding; die laatste methodes hadden in eerste instantie de voorkeur boven dwang.

2.b In de tweede categorie (beleid/bestuur) vallen:

- fiscale en financiële prikkels: BTW af van OV; kerosine belasten; bevorderen zonnecellen op alle daken; herverdeling geldstromen langs voedselketens; voedsel uit reguliere landbouw duurder maken en "biologische" voedselproducten goedkoper, (speciaal op die van de distributiecentra/bedrijfsloodsen, stallen/schuren bij boerderijen); het stoppen van subsidiering en financiële steun van/aan de fossiele sector, de agro-industrie en de luchtvaart;
- directe interventies: fossiele reclame verbieden; voorlichtingscampagnes; haast maken met stikstofbeleid; bevorderen landbouw/veeteelt en transport van voedsel op basis van niet-fossiele energie (zon, wind); aanpakken plasticverbruik (recyclebaar materiaal i.p.v. plastics, inzameling (voor hergebruik) plastics; monocultures en bio-industrie verbieden/aan stringente banden leggen; isolatie in oude huurwoningen subsidiëren of afdwingen (bij de eigenaars);
- veranderingen in verhoudingen: participatie in beleid van jongeren vergroten (als representanten van toekomstige generaties); terugdringen invloed commerciële lobbies (speciaal die in de sfeer van energie en landbouw); een systematisch en breed burgerberaad; besluitvorming in de overheden op welzijn/"brede welvaart" en niet alleen op groei van koopkracht of nationaal inkomen; opleggen en inhoudelijk handhaven van "maatschappelijk verantwoord ondernemen", zowel nationaal als internationaal, met aandacht voor andere belanghebbenden dan alleen aandeelhouders/beleggers.

2.c Tussencategorie: tegelwippen/meer groen in plaats van straat of betegelde terrassen en trottoirs, (regionale) consumentenkringen waar afnemers afspraken maken met producenten (bijv. met boeren, in relatie tot voedsel); aanpassing technologie en energie in productieprocessen, zaken gezamenlijk doen in coöperatieve organisaties; reparatiecafe's; acties (steunen) gericht op rechtszaken tegen wankelmoedige of weigerachtige overheden en ondernemingen), ludieke acties, scherpere maar geweldloze aandacht vragende acties (met respect voor anderen), partiële belastingweigering (zie voorstel Van Reybrouck), bewustwordingsverbredende en verdiepende acties.

3. Tal van gevolgen van milieudegradatie en klimaatverandering raken mensen en andere soorten die niet op de markten voor goederen en diensten naar voren (kunnen) worden gebracht, en die dus ook niet aan marktkrachten alleen kunnen worden overgelaten. Dat vraagt om overheden die vanuit een breder gezichtspunt de belangen van die anderen naar voren brengen en meewegen in een perspectief van: meer regie en desnoeds meer regulering dan de huidige maatschappelijke orde lijkt toe te laten. Wij wensen dat er een weloverwogen en samenhangend beleid komt waarin het klimaat een prominente plaats krijgt. Wij vrezen dat het politieke veld op dit moment te gefragmenteerd is om daar van binnen uit zelf mee te komen. Wij vrezen verder dat het de overheden op dit moment ontbreekt aan mandaat, maar ook aan wil, capaciteit en slagkracht om zo'n beleid door te voeren en daadwerkelijk te handhaven.

Wij dringen er bij het Nationale Platform Klimaatverandering op aan om bij verdere discussies over klimaatbeleid niet te blijven steken in het kijken naar louter technische aspecten en in op groei geënte deliberaties binnen de grenzen van bestaande maatschappelijke structuren en kaders, maar ook de hierboven genoemde overwegingen van waarden en van wensen inzake de maatschappelijke orde in ogenschouw te nemen. De diepte van de noodzakelijke transitie maakt dat het met minder niet kan.

Hoogachtend,

De Werkgroep Groene Dominicus,
E. Sies, coördinator